

USMON NOSIR HAQIDAGI DRAMATIK ASARLAR

*GULCHIROY TURDALIYEVA ANVARJON QIZI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI MAGISTRANTI*

Akademik N.Karimov juda to‘g‘ri gapni aytganlar. Chunki aynan Usmon Nosirga bag‘ishlangan boshqa dramalarda ham tergovchilar xuddi shunday qora bo‘yoqda tasvirlagan.

Hayotda yomon insonlarga qaraganda yaxshi insonlar ko‘p. Buni ushbu asardagi tergovchi yonidagi yigit, tergovchining yordamchisi obrazi orqali namoyon bo‘lsa, Javlon Jovliyev dramasi Sasha obrazida, To‘ra Mirzoning dramasi esa Lyudmila obrazlari orqali yaqqol namoyon bo‘ladi. Ular ham Iqbol Mirzoning tragediyasida tergovchi yordamchisi Usmon Nosirdan xat olib uni onasiga yetkazib turadi. Javlon Jovliyev dramasi Sasha “Bir shoirning qotili bo‘lib butun tarixda yuzim qora bo‘lgandan ko‘ra, bir hayvonni yo‘q qilib qamalanim yaxshi” deb Usmon Nosirni otishning o‘rniga hamkasbi Vaniyani otib o‘ldiradi. To‘ra Mirzo dramasi Lyudmila Usmon Nosirga issiq kulcha beradi. Tragediyada Usmon Nosirning bolaligidan to‘yigirma besh yoshgagacha bo‘lgan hayoti yoritiladi. Usmonning maktabga borishi, birinchi she‘rini sinfdoshlariga o‘qib berishi, ustozlari haqida fikrlari hayotdagidek tasvirlaydi. Tergovchi va Usmon Nosir o‘rtasida savol javob bo‘lar ekan, uning savollariga javob qaytarish asnosida o‘tgan qisqa hayoti ko‘z oldida gavdalanadi. Dramalarning barchasida shoirning she‘rlaridan unumli foydalanganlar.

Nodira Rashidova dramasi Usmon Nosir she‘rlari xalq orasida tez tarqalishi, el orasida sevib o‘qilishi shuningdek, yozgan she‘rlari tezda mashhur bo‘lib ketishi aks ettirilgan va ishonarli chiqqan.

Usmon Nosir hayotiga bag‘ishlangan barcha dramalarda shoirning onasi Xolambibi obrazi keltiriladi. To‘ra Mirzoning dramasi esa ona obrazi boshidan oxirigacha faol qatnashadi. Drama shoirning onasi Xolambibining Namangandan Qo‘qonga uzatilishi marosimidan boshlanadi. Ota uyidan yor-yorlar bilan chiqadi va undan keyin voqealarga ulanib ketadi. I.Mirzo tragediyasida esa Usmon onasini tushida ko‘radi. J.Jovliyev dramasi esa 3-sahnada gavdalanadi. N.Rashidova dramasi Nosirovlar Toshkent shahrida ijaraga olgan hovlisi tasvirlangan. Boshqa dramalarda esa bu hovli aks etmagan. Dramalarda yana bitta obraz bo‘ladi. Bu obraz - Muhabbatdir. Muhabbat o‘lmaydigan, shu bilan birga hech qachon eskirmaydigan obraz hisoblanadi. Shoir ijodiga bag‘ishlangan dramalarning barchasida mavjuddir. Usmon Nosir obrazining yanada puxta chiqishi, uning ruhiy kechinmalarining kengroq ochilishi sevgi-muhabbat bilan uzviy bog‘liq. Usmon Nosir yolg‘iz o‘tgan, oila nash‘asini surmagan. Bunga o‘sha davrdagi og‘ir, murakkab sharoit balki sabab

bo'lgandir. Endi navqiron yigit bo'lib, muhabbat gashtini surib, kuyovlik baxtini turadigan paytida nohaqlikka uchradi. Bu lavhalar N.Rashidova dramasi joy olgan. Lagerda rus tilida she'r yozgan shoirga qarata uchinchi mahbus savol beriladi. "(Usmonga qarab) Nikoh uzugini taqish senga hamnasib etmagan-da..." N.Rashidova dramasi shoirning sevgilisi Munavvarxon, I.Mirzo tragediyasida **Nasima**, T.Mirzo dramasi **Lyudmila**, J. Jovliyevda **Luiza** deb nomlaganlar. Bu obrazlarning barchasi to'qima obraz mahsuli bo'lsa ham dramada katta ahamiyatga egadir.

N.Rashidovning dramasi oxirida shoir vafot etar ekan uning ruhi yana qaytib keladi. Sahnada Usmon paydo bo'ladi. O'zbekiston bayrog'i hilpiraydi. Usmonning jarangdor ovozi yangrashi: she'r aytishi bilan yakunlanadi. I.Mirzo tragediyasi Ona faryod solishi bilan tugasa, T.Mirzoning dramasi ham xuddi shunday Onasi Xolambibining ariya aytishi, ariya yor-yorga aylanishi bilan tugaydi.

J.Jovliyevda ham shunday faqat drama yakuni shoirning she'ri bilan tugagan. Ushbu dramalardan ikkitasi N.Rashidovning dramasi O'zbek milliy akademik drama teatrida, J.Jovliyevning dramasi Muqimiy nomidagi O'zbekiston davlat musiqali teatrida spektakli namoyish etildi.

Usmon Nosir haqida yuzlab maqolalar yozilgan. Ba'zilarida takroriylik juda ko'p uchraydi. Ijodkorning "Yurak", "Yur tog'larga chiqaylik...", "Yana she'rimga", "Nil va Rim" eng ko'p tahlil etilgan asarlaridir. Undan tashqari, maqola yozuvchilar 8-sinf darsligiga ko'p murojaat qilishgan, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatida ham aynan shu darslikni keltirishgan, hatto tavsifda ham ushbu darslikdagi tahlillardan foydalanilgan. To'g'ri, adabiyotimiz darg'alarining tezis, maqolalari betakror, ammo bakalavr, magistr, doktorant bosqichi izlanuvchilarining tor doirada fikr bildirgani hayratlanarli.

O.L.O'rinov "Usmon Nosir – O'zbekning Lermontovi" maqolasida aytganidek, Usmon Nosir singlisining qizi dramaturg Nodira Rashidova "Moskvada Pushkinga bag'ishlangan plenium bo'lganda Aleksandr Bezymenskiy degan odam Gyotedan o'qib bermoqchiligini aytib, she'r o'qib bersa, tog'am siz Shillerdan o'qib berdingiz, degan. Keyin u tog'amning yelkasidan quchoqlab, "Sharqda Pushkin paydo bo'ldi. Mana u", deb tog'amni ko'rsatgan. Shu voqea sababmi tog'am o'zi bilan bir davrda qalam tebratgan ba'zi adiblarning hasadi qurboniga aylangan", – deydi. Usmon Nosir she'riyati, avvalo, hayotiyiligi, jozibadorligi va isyonkorligi, ayni chog'da, sodda va ravonligi bilan kitobxon qalbidan chuqur o'rin olgan. Shundan bo'lsa kerak, shoir she'rlari hamon davralarda tez-tez yod aytiladi. Usmon Nosirning ilk she'rlari maktabda o'qib yurgan vaqtlaridayoq matbuotda ko'rina boshlagan edi. Shoirning «Quyosh bilan suhbat» (1932), «Safarbar satrlar» (1932), «Traktorobod» (1934), «Yurak» (1935), «Mehrim» (1936) kabi she'riy to'plamlari, «Norbo'ta» va «Naxshon» dostonlari birin-ketin nashr qilindi.

Matkarimova Feruzabonu (O'sh davlat universiteti) "Yangroq lirika" maqolasini ham ko'rib o'tishimiz joiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jumayeva Dilnoza. Usmon Nosir yodi. Ученый XXI века. ISSN 2410-3586. 2023. № 1 (92)
2. Urinov Odilbek Laziz o'g'li. Usmon Nosir: shaxs, shoir va tuzum
NEWINNOVATIONS IN NATIONAL EDUCATION (NINE)
3. [www.xurshiddavron](http://www.xurshiddavron.kutubxonasi) kutubxonasi

